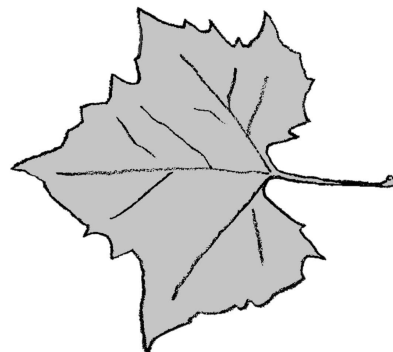

ELS PLATANERS

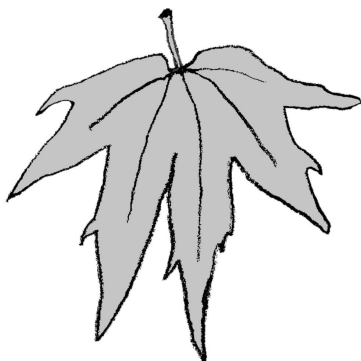
Platanus x hispanica

Platanus occidentalis

Platanus orientalis

Actualment, el gènere *Platanus* compta amb 10 espècies autòctones: 7 a Mèxic, una al Vietnam (*kerrii*), una a Canadà i als Estats Units (*occidentalis*), i l'altra (*orientalis*) a l'Europa oriental principalment.

Platanus orientalis i *Platanus occidentalis* varen ser hibridats segurament a Londres a mitjans del segle XVII per formar l'anomenat ***Platanus* × *hispanica***. A Girona i Barcelona els anomenem plàtans, mentre que a Tarragona i Lleida els anomenen plataners.

Un ***Platanus orientalis*** de Turquia —a Gedelma— té uns 2000 anys. A Grècia —a Krasi— i a Geòrgia —a Tnjri— també n'hi ha de bimil·lenaris. Diuen que hi havia un gran plataner al redós del qual predicava l'apòstol Pau als tessalonicencs. Era a Apol·lònies, al Nord d'Atenes, a la riba del llac Volvi. Potser allí va dir també aquella frase de «qui no vulgui treballar, que no mengi». I a l'illa de Kos era famós el plàtan d'Hipòcrates. Ara, al costat de les restes de l'original, n'hi ha un que l'ha substituït, però deu tenir només 500 anys. A la Lícia, regió del SW de Turquia, el segle I, dins el tronc buit d'un plataner s'hi va fer un banquet per a 19 persones. Abans, l'any 480 aC, quan Xerxes I va veure aquest plataner descomunal en bon estat, va quedar tan impressionat que va fer recobrir el tronc amb una pàtina d'or, i va ordenar que una guàrdia permanent el protegís. Alguns consideren aquest gènere com un fòssil vivent, ja que data del Cretàcic Inferior. *Platanus orientalis* es pot trobar a la zona entre Itàlia i Iran, i fa les boles per trios (o sextets). Té els lòbuls de les fulles estrets. El lòbul central és força més alt (el doble o més) que no pas ample i les fulles aviat es tornen glabres.

Per altra banda, a la meitat oriental d'Amèrica del Nord, de ***Platanus occidentalis*** n'hi ha uns quants de 400 anys. Fan les boles d'una en una. A moltes novel·les americanes apareixen planats a les avingudes com a *sycamores*. Tenen les fulles amb lòbuls molt poc marcats; el central més ample que alt, i segueixen pubescents d'adultes. Els canadencs en varen plantar alguns plançons a la muntanya de Montserrat després del gran incendi de 1986.

I l'híbrid (***Platanus* × *hispanica***) entre ambdues espècies fa les boles de 2 en 2. I és el que domina arreu plantat a l'Europa occidental. El lòbul central és tan ample com alt, en general. En algunes poques fulles, però, la forma s'aproxima a la d'alguna de les espècies que l'han format. La plantació més espectacular de plàtans (*Platanus* × *hispanica*) a Catalunya és, sens dubte, la de La Devesa de Girona. Allí, entre els 2500 plataners que ocupen unes 44 Ha, n'hi ha alguns que sobrepassen una mica els 55 metres d'alçària. La major part de plàtans de La Devesa es varen plantar cap a 1850. Com assegura la

tradició oral, però, els primers devien ser plantats en època de Napoleó. Un amic seu, el general Francesc Palmerola —descendent de família del Ripollès, de Les Llosses— n'havia plantat a Perpinyà, i al castell de Sant Ferran de Figueres; i segurament també ací, vora l'actual plaça de les Botxes, dins la mateixa Devesa. Tant Joaquim Nadal com Carles Puigdemont, quan han estat alcaldes de Girona, s'han preocupat molt per conservar La Devesa en bon estat. I Narcís Motjé Surroca és qui l'ha estudiada millor. Un fill d'ell, en Jordi, va morir en el terrible accident provocat per l'ajudant de vol Andreas Lubitz, als Alps francesos, el 2015. En Jordi havia estat estudiant els plàtans de La Devesa amb son pare, qui va poder obtenir de Lufthansa una compensació per seguir dedicant-se a estudiar-los.

UTILITATS DEL PLÀTAN. La fusta del plàtan és bona gairebé com la del faig. S'ha emprat per fer taulons, travesses de vies de tren, contraxapats, mànecs, i peces d'ebenisteria, agulles d'estendre, o també per cremar com a llenya. L'humus resultat de la descomposició de les fulles és molt bo per fer créixer les mates d'alfàbrega. L'escorça, que es desprèn en plaques, és bona contra el mal de queixal, si es glopeja ben calenta la barreja d'aigua amb vinagre amb la que s'hagi bullit durant 5 minuts. Les compreses amb aquesta aigua desinflen cremades, punxades i picadures. També, i en ús intern, l'escorça s'ha fet servir contra diarrea, febre i reuma; o corea i càncer. I l'escorça, duta com amulet, diuen que «protegeix» de les ferides per bales. Compreses de fulles tendres bullides en vi aplicades als ulls poden calmar la conjuntivitis i el llagimeig. El vi de bullir les fulles tendres també redueix els flegmons, si es glopeja. Les boles, quan són verdes, es bullen en vi, i aquest vi, pres, ajuda els qui han estat mossegats per serps verinoses. Aquestes boles mateixes, untades amb llard, ajuden a curar les cremades.

POSSIBLES EFECTES NOCIUS. En algunes ocasions la pelussera de les boles es pot dispersar per l'aire i provocar ofec, la qual cosa s'evita ràpidament allunyant-se'n. Però, si es fica dins l'oïda, pot provocar otitis; o, dins els ulls, molta irritació. De fet, l'al·lèrgia al pol·len de plataner es dona en molt poques persones. Les arrels poden aixecar el paviment; i les branques podrides poden causar accidents sobre persones o cotxes.

CURIOSITATS. És l'arbre més típic de la ciutat de Barcelona. Hom calcula que n'hi ha uns 50.000. I fins ara han resistit bé la contaminació atmosfèrica (que apaivaguen), i les podes. A l'Empordà, segurament per prevenir caigudes de branques per la tramuntana, les podes deixen els plàtans de les places amb la capçada ben plana i a poca altura. En època de la República, i de la Dictadura de Primo de Rivera, se'n varen plantar molts als marges de les carreteres, com havia fet abans Napoleó a França. Donaven ombra i frescor a l'estiu. Són arbres que agraeixen l'aigua del subsol, i ho poden fer provocant plugims quan s'escau. El qui escriu aquestes ratlles molts dies es mullava una mica en passant sota els plàtans del passeig vora el Po, mentre enlloc més del voltant hi plovia. I fa poc a Collserola, sota la Font Groga, es repetí aquest fenomen.

Platanus x hispanica Miller ex Muenchhausen [1770, Hausvater, 5 : 229] **2n = 42**
[= ***Platanus orientalis*** var. *acerifolia* Aiton = ***Platanus x acerifolia***
(Aiton) Willd.]

NOMS POPULARS

Alemany:	Ahornblättrige platane / Bastard-platane / Gewöhnliche platane
Anglès:	European sycamore / Hybrid plane / London plane / London plane tree
Armeni:	Սուրի թխկիստերև
Castellà:	Plátano de paseo, Plátano de sombra, Platanera bravía, Platanero, Platero, Árbol del pica-pica
Danès:	Almindelig platan
Eslovè:	Platana
Francès:	Platane à feuilles d'érable / Platane commun / Platane hybride à feuilles d'érable/ Main coupée
Holandès:	Gewone Plataan
Hongarès:	Juharlevelű platán / Közönséges platán
Italià:	Platano commune / Platano di Spagna
Polonès:	Platan klonolistny
Suec:	Platan
Turc:	Londra çınarı
Txec:	Platan javorolistý / Platan západní / Platan zvrhlý
Xinès:	悬铃木

DESCRIPCIÓ BOTÀNICA

El plataner comú és un arbre caducifoli alt (fins a 50 m) amb escorça blanquinosa més o menys grogosa o verdosa o marronosa, llisa, la part exterior de la qual es pot desprendre en plaques més o menys grosses. Els branquillons són pubescents, amb pilositat estrellada. Els borrons són ovoides-cònics i coberts per una sola escata. Fa les fulles grosses, com de pam (12-22 × 12-30 cm), alternes, peciolades, palmatilobades, amb 3-5 lòbuls dentats, pubescents quan són joves i a la fi glabres. El verd del revers és més clar que el del dors de la làmina. El peciol és ben llarg (3-10 cm). Les flors són monoiques, en gatells globulosos, subsèssils, en parelles, i espaiats al llarg de peduncles que pengen; els mascles i les femelles sobre eixos diferents. Apareixen al mateix temps que les fulles. Periant substituït per escates linear-espatulades.

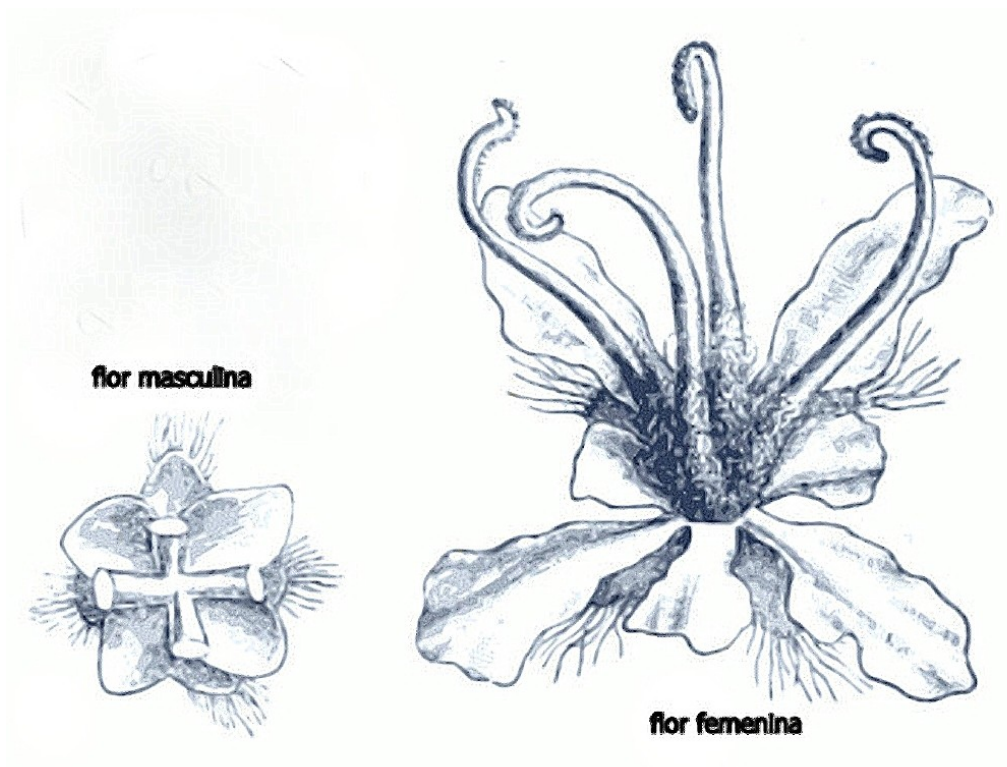
Flors masculines agrupades sobre un receptacle globular-ovoide-reniforme de 1-1.5 cm, de superfície més netament paredada poligonalment que no pas a les femenines. A més, estan cobertes per un indument dens de pèls llargs i fins, sedosos, pluricel·lulars implantats en aquests envans. Les flors masculines tenen 4 estams amb el filament curt i les anteres allargades aviat són caduques.

Inflorescències femenines de 2-3 cm, amb centenars de flors menudes amb sèpals esquamiformes més o menys espatulats, més curts que els pètals, que són escariosos i aguts. Carpels biovulats, si bé un dels òvuls gairebé sempre no està ben format (avortat), envoltats a la base per un plomall de pèls llargs. Estil simple en punxó, estigmatífer al cim. Ovari lliure.

Infructescències que pengen, de 2.5- 3 cm de diàmetre, globulars-esfèriques.

Fruits secs o aquenis claviformes en petites porres envoltades de pèls a la base, uniloculars, indehiscent, amb l'estil persistent. Es desprenen a l'any següent després d'haver madurat. Llavors menudes (2-3 mm), de testa prima, endoderma escassa, amb un embrió i 2 cotiledons linears desiguals.

MALURA: *Apiognomonina veneta*, *Erysiphe platani*

Platanus x hybrida. Dibujos de E. F. GILG & J.H. K. SCHUMMAN (1900).

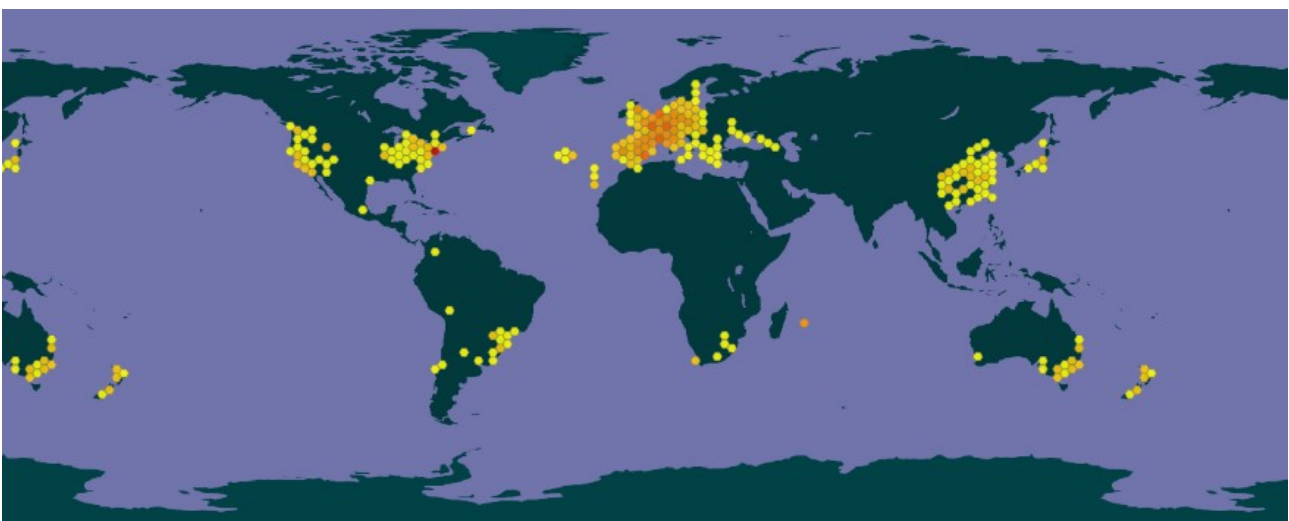
Fruits de *Platanus x hispanica*. Foto: ROGER CULOS.

CULTIVARS

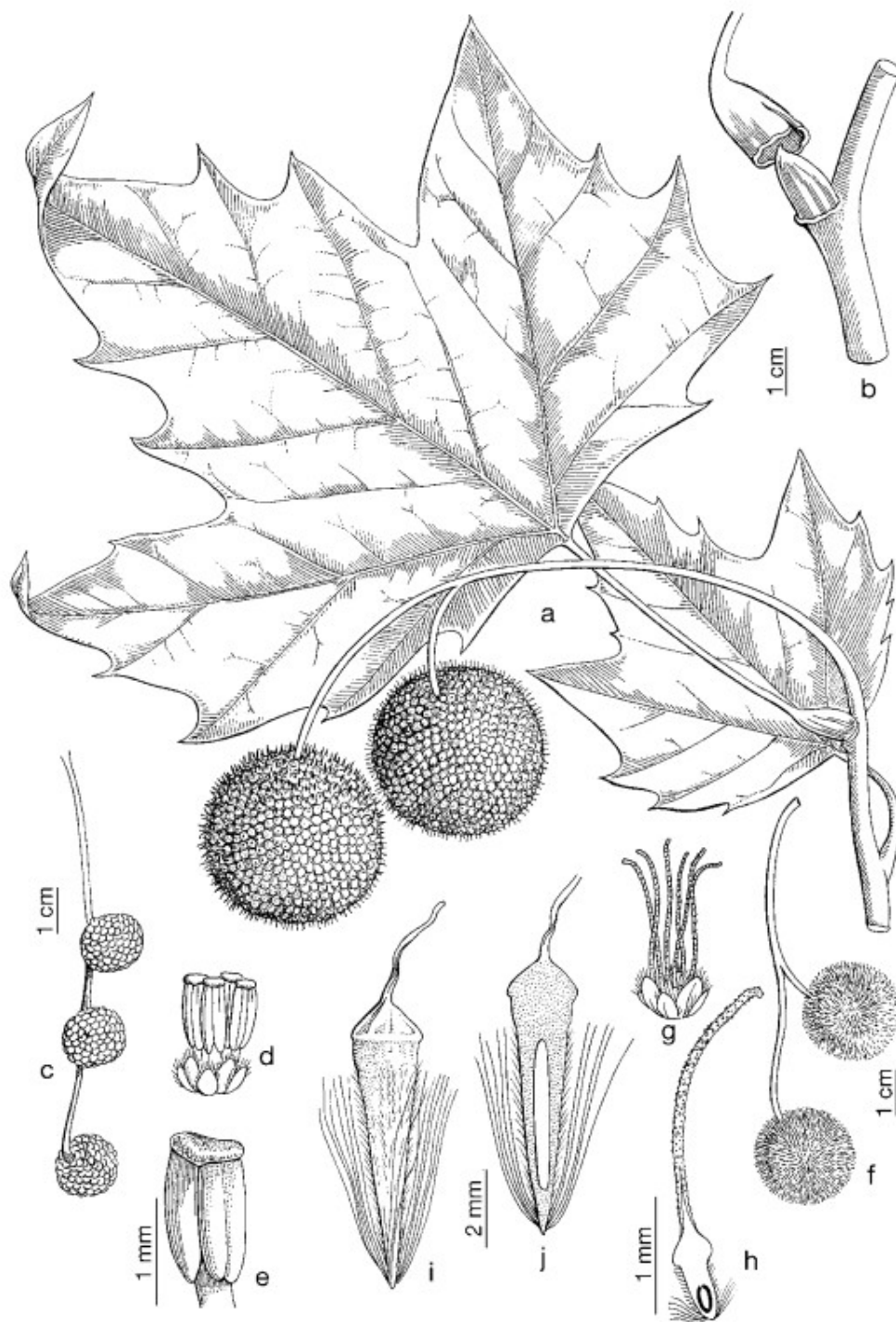
- 'Augustine Henry'. Creix molt alt amb fulles molt grosses d'un ver pàl·lid amb tronc principal fort i ben cilíndric.
- 'Bloodgood'. Un dels primers a resistir l'antracnosi. Forma capçada arrodonida amb ulles d'un verd fosc que es tornen d'un groc pàl·lid a la tardor. Tolera calorades, sequeres i sòls pobres, però no gaire l'ozó.
- 'Columbia'. Resisteix el mildiu i l'antracnosi, amb fulles de lòbuls profunds d'un verd fosc.
- 'Liberty'. De capçada piramidal i creixement vigorós, tolera bé el mildiu, l'antracnosi, la calor i la sequera. D'un arborètum dels USA.
- 'Metzam'. De creació recent, creix molt amb capçada piramidal, resistent a les malalties, amb fulles brillants que de joves tenen un to vermellós.
- 'Pyramidalis'. Comú a Londres, amb fulles brillants i grosses, amb tendència a produir branques rectes.
- 'Suttneri'. De fulles variegades de verd i blanc crema.
- 'Yarwood'. Molt resistent al mildiu però susceptible a l'antracnosi. Ja no es cultiva a Califòrnia.

HÀBITAT I DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA

Vol llum i humitat ambiental, resisteix força bé el fred, però no les grans gelades. Prefereix sòls bàsics, mitjanament humits, argilosos, no massa pobres, sense massa matèria orgànica i no tolera la salinitat. No es coneix en estat silvestre, sempre és o cultivat o escampat de cultiu (assilvestrat o subespontani). Al món els més robustos fan 50 m d'alçària, 10 m de volt de canó i tenen més de 400 anys.

Platanus x hispanica al món, segons GBIF

Platanus × *hispanica*. Làmina de FLORA IBERICA. **a)** rama amb infructescències; **b)** nus i base del pecíol; **c)** inflorescències masculines; **d)** flors masculina; **e)** estam; **f)** inflorescències femenines; **g)** flor femenina; **h)** pistil en secció longitudinal; **i)** aqueni; **j)** aqueni en secció longitudinal.

Devesa de Girona. Foto: MACEDONBOY.

Inflorescències femenines de *Platanus* × *hispanica* . Foto: JACQUES MARÉCHAL.

Platanus × hispanica: fulles. Foto: MARTA